

ВПЛИВ ЕТИКИ БІЗНЕСУ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Мораль, як відомо, не субстанціональна, вона не має власного соціального носія, а об'єктивується в формах інших функціональних систем – економіці, політиці, праві, релігії, мистецтві, сімейно-побутових відносинах тощо. Однак мораль і етика – універсальні. Вони включають цінності і норми, які мають один і той же смисл, спрямований на формування і підтримку принципів гуманізму та демократії, утвердження культу людини й людяності. Суспільний прогрес характеризується суворою боротьбою добра і зла в якій в кінці-кінців перемагають позитивні цінності та орієнтації: любов, справедливість, доброзичливість, порядність тощо.

Економіка, яка задовольняє первинні потреби людського життя, є своєрідним полігоном на якому формуються, шліфуються не лише виробничі та ділові, а й морально-етичні принципи й норми, які згодом поширюються на інші сфери суспільного життя, і, не в останню чергу, на політичну царину – державне життя, місцеве самоврядування, боротьбу між політичними силами тощо. Як показує історичний досвід високорозвинених демократичних країн, саме етика бізнесу стала джерелом етики державної служби й основою культури владних відносин. Наприклад, у сфері державного управління США на початку ХХ ст. належної оцінки й творчого використання набули традиції ділової та виробничої етики: повага до працівника, його інтересів, відданість інтересам корпорації, турбота про довір'я клієнта, чесність у веденні справ, дотримання слова та повага до закону, соціальна відповідальність бізнесу перед місцевою громадою та країною в цілому [4, с. 12–13]. Однак етика бізнесу може мати й інші – вельми негативні ознаки, які особливо яскраво проявляються в період «дикого» капіталізму, коли відбувається первинне нагромадження капіталу й боротьба за ринки збуту. У цей період держава, весь політикум повинні остерігатися згубного впливу деформованої, неадекватної моральним засадам бізнес-етики. Дослідницька група канадського професора Р. Петерсена на початку 90-х років минулого століття виявила ряд основних моральних проблем українських підприємців, які продовжують побутувати і в сучасних умовах. Це – комплекс неповноцінності, боязнь ризикувати; психологія переможеного ще до початку роботи і разом з тим сподівання на миттєві результати; рабська агресивність, нетерпимість, підвищена конфліктність, небажання йти на компроміси; психологія рантьє: не ототожнення себе з фірмою доки не досягнуто бодай середніх споживчих стандартів життя; прагнення накопичувати, а не інвестувати; потяг до обмеження конкуренції,

кумівство, тіньові дії; прагнення урвати більше від пирога, який ще не спечений; відсутність іміджу ділової людини, що виявляється у стилі мислення, манері одягатися, поведінці тощо [цит. за: 2, с. 32–33].

Розходження моралі й ділової етики, тобто формування аморальної бізнес-етики значною мірою пов'язане з неспівпаданням цінностей моралі й етики: базовими цінностями моралі є совість, честь, чесність, порядність тощо, а етичними – активність, цілеспрямованість, діловитість, виконавча дисципліна, відповідальність та інші інтенціональні якості (інтенція – намір, мета, напрямок або спрямованість свідомої волі, почуття на який-небудь предмет). Тобто, заради досягнення власної мети особа може нехтувати моральними засадами, адже вони вимагають більше зусиль і часу. Однак нечесна ділова етика може давати лише короткотривалий ефект, оскільки нелегітимні дії рано чи пізно стануть відомими бізнес-еліті та широкому загалу і будуть засуджені громадськістю. Нечесний бізнесмен, який став політиком або спроможний істотно впливати на поведінку владних інституцій, несе загрозу державі, підриває довір'я до політичної системи, до демократії.

Проникнення тіньового капіталу у велику політику, злиття з нею, загрожують національній безпеці, на що постійно звертають увагу політичні експерти. Зокрема, президент Української академії політичних наук М. Михальченко серед основних політичних ризиків у сучасній Україні, таких як нерозв'язана проблема розподілу функцій влади, брак консенсусу еліт, перманентне захоплення владного центру регіональними елітами, які в кожному конкретному випадку не схильні співпрацювати з іншими регіональними елітами, навіть київською, аморальність депутатського корпусу та ін., називає «взаємопов'язаність капіталу і влади, що перетворює капітал на владу, а владу – на капітал» [2, с. 5].

Неприпустимість поєднання підприємницької діяльності з державною службою застерігається українським законодавством. Однак лібералізація суспільного життя, а отже послаблення адміністративних важелів його регулювання, призвела до блокування принципу верховенства права. В Україні, як і в інших пострадянських республіках, почали формуватися численні неформальні інститути, які згодом (із середини минулого десятиліття) за своєю функціональною роллю стали визначати сутність політичних і економічних процесів. У суспільстві поширення набули такі асоціальні явища як тінізація економіки і політики, клієнтарно-патронажні відносини, непотизм, корупція тощо. Вони нерідко впроваджувались у життя шляхом свідомого замовчування чи двозначного трактування формальних інститутів. Якщо спочатку чисельні неформальні інститути виконували певну адаптивну й регулюючу роль, то згодом все більше проявлялась їх деструктивна дія.

Сьогодні в Україні актуальним є попит на «диктатуру закону» та відновлення адміністративного потенціалу української держави. З іншого боку,

політична система повинна бути відкритою для позитивного впливу морально оновленої, цивілізованої бізнес-етики, яка набирає сили в сучасному українському соціумі. Важливою умовою цього процесу мають стати суворе дотримання принципу розмежування приватної власності і державної служби, відокремлення бізнесу від влади. Істотною моральною проблемою сучасного українського суспільства є питання про міжкласову солідарність українців та патріотизм вітчизняного бізнесу. Підприємницький клас, який був головним суб'єктом націєтворення у Великобританії, Франції, Італії, Німеччині та інших країнах світу, в Україні дистанціювався від народу; народ не довіряє йому, що аж ніяк не сприяє згуртованості українського соціуму. Тут варто згадати мудрі застереження і поради видатного іспанського філософа Х. Ортега-і-Гасет, висловлені ним у праці «Безхребетна Іспанія»: «Національне здоров'я залежить від усвідомлення кожного з ... класів і цехів, що вони лиш невід'ємні частини одного суспільного тіла...» [3, с. 156]. І далі: «...Партикуляризм класу набагато серйозніший симптом розладу, ніж рухи етнічного й територіального сепаратизму» [3, с. 158]. Без патріотичного підприємницького класу не може бути патріотичного правлячого класу, національної політичної еліти. Держава повинна сприяти вітчизняному товаровиробнику, а бізнес, зі свого боку, – проявляти більшу зацікавленість у реалізації культурних проектів, сприяти навчальним закладам, підтримувати українську мову, історичні пам'ятки, спільно з державою плекати національну гідність громадян України.

1. Гугін В. Етика ділової людини (проблеми формування) / В. Гугін. – Дніпропет-ровськ: Ін-т держ. упр. і самовр. при Кабінеті Міністрів України (Дніпропетровський філіал), 1994. – 41 с.;
2. Михальченко М. Політичні ризики в сучасній Україні: виклики і відповіді/ М. Михальченко // Політичний менеджмент. – 2007. – № 3. – С. 3–8;
3. Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори/ пер. з іспан / Х. Ортега-і-Гасет. – К.: Основи, 1994. – 420 с.;
4. Рудакевич М. І. Етика державної служби (зарубіжний досвід) / М. І, Рудакевич. – К.: Ультра, 2002. – 104 с.